JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Parvikko, Tuija

Title: Aikamme taakka

Year: 2013

Version: Published version

Copyright: © 2013 Eurooppalaisen filosofian seura ry

Rights: In Copyright

Rights url: http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en

Please cite the original version:

Parvikko, T. (2013). Aikamme taakka. Niin & näin, 20(3), 132-133.
https://netn.fi/artikkeli/aikamme-taakka

Tuija Parvikko

Aikamme taakka

Hannah Arendt, *Totalitarismin synty* (The Origins of Totalitarianism, 1951). Suom. Matti Kinnunen. Vastapaino, Tampere 2013. 731 s.

> ”[…] jokainen historian loppu sisältää vääjäämättä uuden alun. […] Poliittisesti se merkitsee samaa kuin ihmisen vapaus. *Initium ut esset, creatus est homo* – ’ihminen luotiin, jotta olisi alku’, sanoi Augustinus.” (552)

Miten on mahdollista, että Hannah Arendt (1906–1975) päättää ihmiskunnan historian synkimmän luvun kuvauksen päinvastoin kuin Theodor Adorno, joka esitti natsi-Saksan kukistumisen jälkeen, että Auschwitzista ei voi kirjoittaa runoutta? *Totalitarismin synty* tuo mieleen epookkirunoelman, jossa Arendt historioitsijana ja politiikantutkijana kertoo modernin antisemitismin, rasismin ja imperialismin tarinan päätyen tuhoamisleirin portille pohtimaan, mikä natsitotalitarismissa lopulta oli poliittisesti uutta.

Auschwitz ei vaienna Arendtia, vaan hän katsoo leiriä aikamme taakkana[1], josta on puhuttava ja jota on arvioitava, jotta sen poliittinen merkitys jälkipolville avautuisi. 1940-luvun lopulla natsitotalitarismia oli mahdotonta arvioida *sine ira et studio*, koska sydän oli ensin täynnä raivoa ja voimatonta kauhua ja sitten murhetta ja surua.

Arendtin historiallis-poliittisen runoelman intohimo ja paatos kumpuavat kuitenkin ennen kaikkea augustinolaisesta ihmetyksestä ennalta-arvaamattoman ja uuden edessä. Ihmetyksestä nousee halu ymmärtää, tutkia ja kantaa tietoisesti taakka, jonka oma vuosisatamme (1900-luku) on asettanut harteillemme. Tehtävämme on elää poliittisesti, jakaa ihmisten välinen yhteinen maailma siten, että organisoidusta yksinäisyydestä syntyvä pelko, voimattomuus ja poliittinen passiivisuus, joihin totalitaarinen hirmuvalta perustuu, vältetään nyt ja tulevaisuudessa.

Arendtin mukaan natsitotalitarismi ei syntynyt tyhjästä muttei myöskään kausaalisen tapahtumaketjun tuloksena. Totalitaarisen vallan *kairos* syntyi pikemminkin länsimaisessa poliittisessa kulttuurissa vähitellen kehkeytyneiden piilovirtojen ”kristallisoitumisesta” elementeiksi, joita natsit osasivat käyttää hyväkseen.

Kolme mahtavinta virtausta, joiden mukaan myös kirjan kolme osaa on ryhmitelty, olivat vanhan juutalaisvihan politisoituminen moderniksi antisemitismiksi, rotuajattelun politisoituminen moderniksi rasismiksi ja löytöretkeilijämäisen kolonialismin politisoituminen moderniksi imperialismiksi 1800-luvun lopulla. Arendt korostaa, ettei mikään näistä ilmiöistä yksistään olisi johtanut totalitarismiin. Lisäksi tarvittiin koko joukko poliittista typeryyttä ja demokraattisia harhaluuloja, jotka pesivät länsimaisessa poliittisessa kulttuurissa ja jotka johtivat tilanteeseen, jossa valta annettiin natseille.

Demokraattiset harhaluulot

Maailmanhistorian ensimmäisen totaalisen sodan aiheuttamat tuhot ja henkinen ilmapiiri olivat lamauttavat. Versailles’n rauhan ehdot olivat keskusvalloille nöyryyttävät, maailmantalous painui lamaan, luokistaan irronneiden työttömien, pakolaisten, valtiottomien ja kodittomien määrät olivat valtaisat ja Kansainliitto osoittautui toimintakyvyttömäksi.

Silti eurooppalaisissa demokratioissa eläteltiin sitkeästi harhaluuloa, että kansan enemmistö oli aktiivisesti ottanut osaa hallitukseen ja että puolueisiin suhtauduttiin suopeasti.

Todellisuudessa vain kansalaisten vähemmistö allekirjoitti ensimmäisen maailmansodan jälkeisten demokratioiden säännöt. Toinen demokraattinen harhaluulo oli, että poliittisesti välinpitämättömät kansanjoukot eivät olleet tärkeitä. Todellisuudessa demokraattinen vallankäyttö oli perustunut yhtä paljon kansan välinpitämättömien kerrosten suvaitsevaisuuteen kuin valtion näkyviin laitoksiin ja järjestöihin.

Hallitsevat porvarilliset piirit eivät halunneet myöntää omien demokratioidensa sisäisiä ongelmia sittenkään, kun yksi Euroopan maa toisensa jälkeen – Italia etunenässä – alkoi kaatua oikeistolaisten diktaattorien käsiin. Päävihollinen nähtiin kommunismissa, ja lopulta päädyttiin Max Weberin suosituksen mukaisesti tekemään liitto itse pirun kanssa kommunistivaaran torjumiseksi.

Kun valta vuonna 1933 työnnettiin Saksassa natseille, heillä oli käytettävissään kaikki 1800-luvulla kehittyneet elementit, jotka saattoi yhdistää totalitaariseksi liikkeeksi. Natsien ei tarvinnut keksiä rotuoppeja ja rasismia, koska ne hallitsivat jo eurooppalaista ajattelutapaa ja tiedettä. Heidän ei tarvinnut keksiä kansanmurhia ja keskitysleirejä, koska niitä oli jo kokeiltu

Afrikassa ja Suomessa. Heidän ei tarvinnut keksiä modernia populistista kansanvillitsemistä, koska Mussolini käytti jo sitä Italiassa. Heidän ei tarvinnut keksiä *Lebensraum*in (elintilan) vaatimusta, koska panliikkeet ja imperialismi olivat sen jo keksineet. Imperialismia natsit saivat kiittää myös ”laajeneminen-laajenemisen-vuoksi” -ideologiasta ja ”valtaa-vallan-vuoksi” -opista, jotka porvaristo oli omaksunut lähtiessään poliittisille löytöretkilleen Aasiaan etsimään uusia markkinoita ja valtaa.

Totalitarismin poliittiset uutuudet

Natsit omaksuivat kaikki nämä elementit, mutta totalitarismin poliittisesti merkityksellinen uutuus on toisaalla. Sen ydin on hallintajärjestelmä, joka muuttaa luokat massoiksi, korvaa puoluejärjestelmän joukkoliikkeellä, siirtää (väki)valtakeskuksen armeijalta poliisille ja luo maailmanherruuteen pyrkivän ulkopolitiikan. Keskitysleirit ja tuhoamisleirit liittyvät tähän hallintajärjestelmään, koska se tarvitsee tuekseen ideologian lisäksi terroria.

Totalitaarinen poliittinen hallintajärjestelmä panee viralta länsimaisen oikeuskäytännön perustan, roomalaisen *consensus iuriksen*, korvaamalla positiiviset lait totaalisella terrorilla, jonka sisältö vaihtelee mielivaltaisesti tilanteen mukaan. Ainoa laki, jota terrori toteuttaa, on liikkeen laki, jonka ainoa päämäärä on ihmiskunnan totaalinen hallinta. Poliittiselle yhteisölle tämä on kohtalokasta, koska positiivisten lakien menettäminen merkitsee yhteisesti jaetun maailman ja muistetun historian menettämistä siinä määrin kuin lait ovat jähmettynyttä muistia oikeudenmukaisuuden takaamiseksi.

Sen minkä terrori tekee positiivisille laeille, ideologia tekee historialle ja arvostelukyvylle. Ideologia on idean logiikkaa, joka hävittää historian ja legendan sekä totuuden ja valheen välisen eron ja korvaa ne jatkuvasti muuttuvalla totaalisen prosessin vähittäisellä paljastamisella ihmisille.

Totalitarismin perintö

Arendt ei kirjoita totalitarismin systemaattista historiaa tai tyhjentävää poliittista selitystä. Itse asiassa kirjassa on yksi ainoa pääkysymys: miten maailmanpolitiikan kannalta niin vähäpätöinen ilmiö kuin antisemitismi muuttui katalysaattoriksi natsiliikkeelle, maailmansodalle ja kuolemantehtaiden perustamiselle. Tämän kysymyksen avulla Arendt poimii esille länsimaisesta historiasta ja ajattelusta totalitarismin synnylle poliittisesti merkittävät tekijät. Toisaalta hän korvaa tapahtumahistorian tarinoilla, edustavilla esimerkeillä, joiden kautta historia kerrotaan metonyymisesti. Toisaalta hän hakee poliittisia merkityksiä anomalioista, poliittisen kulttuurin poikkeuksista.

Hannah Arendtin suurteoksen viesti on selvä. Aikamme taakka on totalitarismin perintö: mikään sen elementeistä ei ole hävinnyt jäljettömiin, vaan 2000-luvun alkua leimaa totalitarististen hallintakäytäntöjen vahvistuminen.

Viite

1 Arendt ehdotti kirjan nimeksi ”The Burden of Our Time”, mutta se ei kelvannut yhdysvaltalaiselle kustantajalle.